

Opravdana zabrinutost ili neopravdana panika:

Razlika između preliminarnih rezultata i zvaničnih informacija koje su saopštavane u toku popisa

Objašnjenja, nedoumice i preporuke

Autor/ka: Dragan Koprivica, Milica Kovačević

Podgorica, februar 2024.

AKCIJA^{CDT}

Uvod

Centar za demokratsku tranziciju (CDT) je Odboru za praćenje primjene Sporazuma o uslovima za održavanje popisa stanovništva, domaćinstava i stanova, kao i praćenje sprovođenja procesa popisa (Odbor) 29.1.2024. godine uputio inicijativu za održavanje sjednice na kojoj bi bile razmotrene nelogičnosti između preliminarne rezultata popisa i informacija o broju popisanih ljudi koje je u toku procesa saopštavala Uprava za statistiku (MONSTAT).

Naša inicijativa je prihvaćena i prvi dio sjednice je održan 1.2, kada je odlučeno da MONSTAT odgovori na 10 pitanja koja smo postavili, ali i na dodatne upite poslanika/ca. Sjednica je nastavljena 8.2.2024. godine i na njoj su razmijenjena mišljenja između članova/ica, predstavnika MONSTAT-a i CDT-a, prije svega o kvalitetu odgovora dostavljenih Odboru, ali i o drugim značajnim aspektima ove teme.

Na završnom dijelu sjednice CDT je preuzeo obavezu da za potrebe Odbora pripremi dokument u kome će predočiti sve preostale nedoumice vezane za ovo pitanje, ali i uputiti preporuke za buduće djelovanje kako bi ovo skupštinsko tijelo što kvalitetnije obavljalo posao koji mu je povjeren Sporazumom o uslovima za održavanje popisa stanovništva, domaćinstava i stanova, kao i praćenje sprovođenja procesa popisa (Sporazum).

Suština preporuka koje upućujemo Odboru i javno objavljujemo, jeste sugestija da se pripremi adekvatan plan aktivnosti koje će Odbor sprovesti kako bi bio uvjeren da se Sporazum realizuje na adekvatan način i tako, pored kvalitetnog obavljanja svog posla, preventivno djelovao na potencijalne probleme i nedoumice koje se mogu pojaviti u budućnosti.

Odbor ima veliku odgovornost i nimalo lak zadatak da, s jedne strane, profesionalno prati sprovođenje Sporazuma i uvjeri se da popisni proces teče u skladu sa pravilima, a s druge da poštuje nezavisnost statističke institucije. Svrha upućivanja naših preporuka je da im pokušamo pomoći u tome.

Na ovaj način želimo na profesionalan i etičan način graditi odnose između nevladinog sektora i državnih institucija kako bi zajedničke aktivnosti koje smo sproveli imale veoma važnu notu konstruktivnosti.

CDT se još jednom zahvaljuje Odboru za otvorenost i demokratsku širinu da se o svim spornim temama javno i otvoreno razgovara u duhu njegovih proklamovanih ciljeva. Takođe, vjerujemo da će Odbor nastaviti ovu politiku prema našoj i drugim nevladinim organizacijama i pojedincima/kama koji imaju potrebnu referencu za praćenje popisa i koji mogu dati konkretan doprinos da se cjelokupan proces završi onako kako to žele svi dobronamjerni akteri našeg društva.

Ukoliko naša organizacija na bilo koji način, kroz odnos međusobnog uvažavanja i profesionalne saradnje, može doprinijeti kvalitetnijem ispunjavanju uloge Odbora u praćenju Sporazuma, CDT vam stoji na raspolaganju.

Ostajemo otvoreni za dalju raspravu i sve dobronamjerne sugestije i kritike vezane za naš dokument.

Tim CDT-a

Opis problema

Dileme koje je naša organizacija iznijela na sjednici Odbora proiste-
kla je iz razlike u broju ukupno popisanih lica (673.203 lica), koju je
saopštio MONSTAT u okviru objave preliminarnih rezultata popisa, u
odnosu na broj popisanih lica (632.083 lica), koji je MONSTAT saop-
štio nakon završetka popisa 29.12.2023. godine u dnevniku RTCG,
kada je njegov direktor, g. Miroslav Pejović, saopštio:

*"Zaključno sa današnjim danom popisano je 632.083 lica. Ostalo je za
sutra svega nekoliko dogovorenih posjeta, pri čemu su naši građani
insistirali na tome zbog već unaprijed preuzetih obaveza u toku dana-
šnjeg dana. Mogu reći da broj koji sam upravo naveo se odnosi na broj
popisanog stanovništva."*

Kao što se iz ovih brojeva može vidjeti, radi se o 41.120 više popisa-
nih lica u preliminarnim rezultatima u odnosu na ono što je MON-
STAT ranije saopštavao javnosti, što čini 6,1% ukupnog broja popi-
sanih lica.

Iz komunikacije na sjednicama Odbora i javnih izjava MONSTAT-a
mogli smo nedvosmisleno zaključiti da je MONSTAT napravio pro-
puste u praćenju dinamike popisa, da je saopštavajući neblagovre-
mene, neažurne i u tom momentu netačne podatke, dezinformisao
javnost, i najvažnije – da zbog neadekvatnog praćenja dinamike
popisivanja nije imao dobro upravljanje, niti kvalitetnu kontrolu po-
pisnog procesa.

U Metodologiji za pripremu, organizaciju i sprovođenje popisa (Me-
todologija), koja je najvažniji podzakonski akt za sprovođenje popi-
sa, jasno je propisana obaveza instruktora da svakodnevno dostav-
lja podatke o broju dnevno popisanih jedinica. Za instruktore koji
ne vrše poslove u vezi sa popisom blagovremeno i na propisan na-
čin Zakonom o popisu stanovništva, domaćinstava i stanova (Zakon)
zaprijećena je novčana kazna za prekršaj.

U javnoj komunikaciji MONSTAT je nedvosmisleno potvrdio da Me-
todologija u ovom dijelu nije poštovana. Svakodnevno tačno i ažu-

rno izvještavanje o dinamici je preduslov kontrole poštovanja pravila popisivanja. Ovaj ozbiljan propust ne može se svaliti samo na neažurne instruktore.

Smatrajući da je, u cilju razumijevanja koliko se ovo kršenje podzakonskog akta moglo odraziti na popisni proces i kvalitet podataka, od izuzetne važnosti jasno utvrditi obim kršenja Metodologije, CDT je MONSTAT-u uputio 10 preciznih i konkretnih pitanja:

- 1.** Kako je u MONSTAT-u „promakao“ grad veličine Bijelog Polja? Ako čak i prihvatimo “neažurnost” instruktora kao objašnjenje ove razlike, ostaje obaveza da se ispitaju uzroci i javno saopšte motivi neažurnosti, kao i njene trenutne i buduće posljedice.
- 2.** Zašto MONSTAT ovu razliku nije spomenuo niti objasnio na pres konferenciji održanoj 25.01.2024.
- 3.** Kako smo od konstatacije da je “očigledan pad broja stanovnika” (iznijete u Jutarnjem programu TV Vijesti 18.12.2023. od strane zamjenice direktora MONSTAT-a) došli do rasta populacije u preliminarnim rezultatima?
- 4.** Kada je i ko je izvršio unos nedostajućih obrazaca ako se zna da je popis završen 28.12, a da je do 29.12. izvršen unos o popisanih 632.083 lica? Da li to znači da je unos informacije o preostalih više od 40 hiljada jedinica izvršen 30.12. ili je trajao duže?
- 5.** Ko su instruktori koji nijesu obavljali posao u skladu sa Metodologijom? O kolikom se broju aktera popisa radi i u kojim opštinama su bili angažovani?
- 6.** Jesu li i protiv koliko instruktora inicirani postupci zbog nepoštovanja Metodologije, kako to propisuju pravila?
- 7.** U kojim opštinama/naseljima je naknadno utvrđen broj popunjenih popisnih obrazaca u odnosu na 29.12.2023. godine?
- 8.** Je li bilo popisivanja na mjestima koja nijesu definisana Zakonom (npr. popisnim komisijama, opštinama, putem telefona itd.) i da li je ovih 40.000 popisnica popunjeno u zakonom propisanom mje-

stu (stanu)? Koliki broj popisnica je popunjen od strane državnih instruktora i drugih lica koji nijesu popisivači?

9. Posjeduju li sve popisnice naljepnicu sa serijskim brojem?

10. Je li u toku popisnog procesa bilo slučajeva da su opštinski instruktori uputili državnim instruktorima pisane primjedbe na neregularnosti u procesu, koliko i u kojim opštinama?

Na ova pitanja je MONSTAT dao optužbe, kvalifikacije i izgovore, ali ne i odgovore. Preciznije, MONSTAT nam nije saopštio niti jedan numerički podatak koji bi nam omogućio da razumijemo razmjere kršenja Metodologije, odnosno ugrožavanja kvalitetne kontrole popisa.

MONSTAT je u komunikaciji pred Odborom uporno insistirao na tezi da dinamika popisivanja i preliminarni rezultati popisa nijesu isto i da se ne mogu i ne trebaju upoređivati.

CDT, međutim, nikad nije ni bio u nedoumici oko toga šta je dinamika popisivanja, a šta su preliminarni rezultati. Poznato nam je da su to dvije odvojene stvari, ali su jednako važni procesi previđeni Metodologijom koji, na kraju popisnog perioda, moraju dovesti do, makar približno istih brojeva.

Uprošteno rečeno, i u jednom i u drugom slučaju radi se o prebrojavanju broja popisanih lica, domaćinstava i stanova, doduše sa različitom svrhom. Naime, dinamika popisivanja ima veći značaj od pukih računskih radnji jer služi praćenju napretka u popisivanju, ukazuje na potencijalne probleme, služi za usmjeravanje procesa popisa potrebnim mjerama.

Dinamika popisivanja popunjavala se i pratila preko web aplikacije, elektronskog obrasca P-9. Opštinski instruktori su svakodnevno od svih popisivača za koje su zaduženi bili dužni da dobijaju informacije o broju ukupno popisanih lica, domaćinstava i stanova. Oni su, zatim, bili dužni da svakodnevno te podatke unose u elektronski obrazac, a MONSTAT da te podatke prati, kontroliše dinamiku popisa, inicira i preduzima mjere za povećanje kako za kontrolu obuhvata, tako i za kontrolu rada svih učesnika popisa.

Opštinski instruktori su, shodno Metodologiji, bili dužni da preuzimaju kompletan popisni materijal od popisivača odmah po završenom popisivanju ili najkasnije u roku koji su odredili, a Agencija za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama (AZLP) je naložila MONSTAT-u da se popisni obrasci moraju predavati popisnim komisijama svake večeri, što je MONSTAT prihvatio. Ovo znači da instruktori, ukoliko su pravilno obavljali svoj posao, nijesu u elektronski obrazac za praćenje dinamike popisivanja unosili procjene i nagađanja, već precizne podatke o broju dnevno popisanih jedinica.

MONSTAT je javnosti objasnio da preliminarni rezultati popisa nijesu saopštavani na osnovu obrasca P-9 (Dinamika popisa), već na osnovu popunjenog obrasca P-8 (Raspored popisivača i prvi rezultati na nivou popisnih krugova). Obrazac P-8 popunjavaju državni instruktori, nakon prijema kompletnog materijala za popisni krug. Popunjene obrasce P-8 državni instruktori su bili dužni dostaviti MONSTAT-u najkasnije dan nakon posljednjeg dana terenskog rada prikupljanja podataka 2023. godine. Posljednji dan terenskog prikupljanja podataka je bio 28.12.2023, nakon toga se prema javnim izjavama MONSTAT-a do 30. decembra sprovodio samo popisivanje lica koja su se prijavila kao nepopisana do 28.12. do 16h, pa je MONSTAT ove obrasce morao imati najkasnije 31.12.2023, a većinu njih 29.12.2023.

Dakle, i u slučaju dinamike popisivanja i u slučaju preliminarnih rezultata, kroz dva različita formulara i u različitim vremenskim rokovima opštinski i državni instruktori su izvještavali, između ostalog, o jednoj istoj stvari – broju popisanih jedinica popisa. Razumljivo je i statistički prihvatljivo da se ovi podaci u određenoj mjeri razlikuju, ali razlika od 41.120 popisanih lica ili 6,1% je apsolutno neprihvatljiva sa stanovišta kvaliteta procesa i izaziva opravdane zahtjeve da se svaki od naknadno evidentiranih popisnih obrazaca detaljno provjeri.

MONSTAT nije imao adekvatno praćenje dinamike popisa, a time ni adekvatno upravljanje i blagovremenu kontrolu kvaliteta procesa. Praćenje dinamike popisa je neophodan instrument za umanjivanje rizika od terenskih nepravilnosti, koje mogu rezultirati značajnim procentom nepopisanog ili prekomjerno popisanog stanovništva.

Ono što se moglo zaključiti u razmjeni informacija o ovoj temi ukazuje na to da je MONSTAT u nekom trenutku popisnog procesa,

najvjerojatnije nakon produžetka popisnog perioda, a posebno u posljednjim danima popisa, izgubio kontrolu nad procesom. Zbog toga je jako važno utvrditi obim ovog problema i provjeriti kvalitet svih podataka koji su prikupljeni postupkom u kome nije poštovana Metodologija popisa.

Javnosti ostaje nepoznato koliko su lica i u kom vremenskom periodu popisali dežurni popisivači, koji su, na osnovu naknadno izdatog uputstva (od 19.12.2023.) bili zaduženi ne za popisivanje po popisnom krugu kako definiše Metodologija, već po pozivu, što se shodno ranijem obrazloženjima MONSTAT-a, može vršiti samo u posljednjim danima popisa i to za sporadične slučajeve. Imajući u vidu da se dinamika popisivanja nije ažurno pratila, moguće je da su sporadična popisivanja prerasla u masovna "po pozivu", što možda može biti uzrok razlike od preko 40.000 popunjenih obrazaca. Nedostatak praćenja, nužno znači i nedostatak kontrole što je bila jedna od ključnih poruka koju je CDT, od početka naše inicijative, želio prenijeti Odboru.

Preporuke za unapređenje rada Odbora i nesmetano odvijanje narednih faza procesa

Imajući u vidu sve momente koje smo naglasili u uvodnim djelovima ovog dokumenta, smatramo da Odbor u cilju kvalitetnijeg obavljanja poslova koji se nalaze u njegovom djelokrugu, a naročito praćenje realizacije onih djelova Sporazuma koji se odnose na kontrolu unosa, "ručnu" kontrolu popisa koja će se raditi na uzorku popisnih krugova, upućujemo Odboru sljedeće preporuke:

1. Pripremiti plan praćenja popisnog procesa po svim narednim fazama, sve do njegovog završetka

CDT sugeriše Odboru da pripremi jasan plan praćenja preostalog dijela popisnog procesa po fazama i konkretnim aktivnostima.

Prije svega, u planu bi se trebale naći sve aktivnosti koje se tiču pripreme softvera koji je predviđen Sporazumom. Iz različitih javnih izjava mogli smo zaključiti da u ovom procesu ima i personalnih i tehničkih izazova i smatramo da je od izuzetne važnosti da članovi/ice Odbora, u skladu sa Ustavom i Sporazumom, o tome upute jasne i nedvosmislene preporuke nadležnim institucijama i autoritetom institucije koju predstavljaju djeluju u pravcu rješavanja potencijalnih problema.

Takođe, slične aktivnosti treba preduzeti i u pripremi aktivnosti "ručne" kontrole i unosa podataka u bazu.

Ovdje posebno skrećemo pažnju da je, na osnovu zvanične informacije MONSTAT-a sa sjednice Odbora, otpočeo unos podataka i da postoje određene nedoumice vezane za tumačenje odredbi Sporazuma u pogledu ovog pitanja.

CDT sugeriše Odboru da bi u cilju očuvanja povjerenja u proces i predupređivanja potencijalnih problema unos trebalo obustaviti do razrješenja svih nedoumica i pripreme preduslova da se kontrola obavi na kvalitetan način.

2. Utvrditi tačnu dinamiku procesa popisivanja i na osnovu nje obim kršenja Metodologije - Direktnim uvidom u softver za unošenje obrazaca P-9, utvrditi dinamiku unošenja po danima popisa i po svim opštinama u Crnoj Gori, kako bi se došlo do saznanja da li je, ko je i kada od 29.12. u 19:30h (izjava MONSTAT-a) do 25.1. unio preko 40.000 popisnica.

Budući da je Monstat potvrdio da je bilo kašnjenja unošenja dinamike popisa u aplikaciju i da nije dao precizan odgovor na pitanje kada je unešena razlika od preko 40.000 popisnica, koja je postojala između dva datuma, preporučujemo da članovi/ice Odbora izvrše neposredan uvid u datume i vremena unosa podataka u ovaj sistem kako bi se mogli lično uvjeriti u dinamiku unosa. Svaka baza podataka ima tragove unosa koje je moguće vidjeti nakon jednostavne ICT operacije. Takođe, na jednostavan način je moguće vidjeti i sve eventualne promjene i naknadne intervencije u sistemu.

Smatramo da je neophodno bazu dinamike prekontrolisati do detalja, budući da je MONSTAT na sjednici Odbora (8.2.) javno saopštio da se u toj bazi nalazi samo 633 hiljade ljudi, te da je ta aplikacija bila programirana na način da obuhvati samo 19 dana popisivanja, zbog čega se nakon toga broj popisanih jedinica dodavao na 19. dan, što bi dalje značilo da se popisna dinamika u završnim danima popisivanja nije unosila u skladu s Metodologijom, ili čak nije ni unosila.

Pored ovoga, jako je važno utvrditi koji su instruktori i u kojim opštinama svoj posao uradili u skladu sa Metodologijom, a koji nijesu i zbog čega. Ovim bi Odbor, pored utvrđivanja precizne dinamike unošenja u bazu podataka sa popisa, stekao jasnu sliku o obimu

nepoštovanja sprovođenja Metodologije (kašnjenje unosa), a time i objektivno mogao procijeniti koliko je taj obim mogao uticati na neadekvatnu kontrolu procesa u toku prikupljanja podataka.

Nepoštovanje Metodologije u bilo kom njenom segmentu ujedno znači i rizik da podaci nijesu kvalitetni, bilo po obimu ili sadržaju. Ove se diskrepance mogu odraziti na finalne rezultate popisa pa je jako važno da se blagovremenom reakcijom preduprijeđe potencijalni problemi sa kvalitetom podataka.

3. Pripremiti analizu odstupanja po opštinama upoređivanjem podataka koji su dostavljeni Odboru zaključno sa 28.12, uključujući i informaciju o broju zakazanih posjeta koje su izvršene do kraja popisa, u odnosu na preliminarne rezultate koji su objavljeni 25.01.

Praćenje dinamike popunjenih popisnica služi i za dodatnu kontrolu eventualnih zloupotreba koje su moguće na terenu (npr. izostavljanje nekih stambenih jedinica/kvartova i ljudi koji žive u njima ili čak različitih, namjernih zloupotreba) i u hodu ispravljanje grešaka koje se mogu ispravljati. Stoga, veoma važno je analizirati odstupanja u sedam opština koje je MONSTAT izdvojio u odgovorima na pitanja CDT, a za koje nije dostavio detaljnije podatke.

Dakle, ovu analizu je važno uraditi prije svega za opštine Podgorica, Nikšić, Kotor, Budva, Bar, Berane i Rožaje, odnosno za mjesta gdje po odgovorima MONSTAT-a postoje značajne razlike između informacija o broju popisanih preko dinamike popisivanja i preliminarne rezultata. Međutim, CDT sugerše Odboru da analiza obuhvati i preostale opštine kako bi se stekla cjelokupna slika o ovoj pojavi.

Posebnu pažnju skrećemo na Podgoricu jer u njoj živi trećina populacije, a gdje se, po našim informacijama, dešavao najveći broj problema sa popisnom mrežom, pa je i rizik lošeg obuhvata i kvaliteta podataka zbog nedostatka kontrole i najveći.

Smatramo da se za realizaciju ove preporuke potrebno zapravo samo proširiti analizu koju je na sjednici Odbora iznio njegov član g. Damir Gutić.

4. Nakon završetka postpopisnog istraživanja, neophodno je da Odbor bude detaljno informisan o njegovim rezultatima, ali i o narednim koracima, odnosno aktivnostima koje će usloviti sami rezultati

MONSTAT je na uzorku od 66 popisnih krugova sproveo postpopisno istraživanje, kako bi izvršio ocjenu obuhvata jedinica popisa (da li ima nepopisanog stanovništva ili prekomjerno popisanog stanovništva), kao i ocjenu kvaliteta odgovora prikupljenih popisom (da li je sadržaj upitnika popunjen shodno metodologiji). Nakon obrade ovih rezultata, Odbor treba da dobije iscrpan izvještaj kako bi se uvjerio da li je obuhvat i kvalitet popisnih podataka dobar ili ne, odnosno da li je potrebno raditi ispravku i dopunu prikupljenih popisnih podataka.

Jako važno da Odbor na vrijeme bude upoznat i sa obimom i načinom intervencije u popisnim podacima jer to bitno može uticati na kvalitet primjene Sporazuma. Naime, izmjene popisne baze, ukoliko postpopisno istraživanje pokaže da je to neophodno, bitno mogu promijeniti obuhvat ukupnog stanovništva, kao i sadržaj podataka koji se nalaze u toj bazi. To znači da je za kvalitetnu kontrolu predviđenu Sporazumom, potrebno definisati da li će se uzorak za kontrolu raditi na "sirovim" podacima ili na onima koji će eventualno biti izmijenjeni i dopunjena podacima iz registara.

Ukoliko rezultati postpopisnog istraživanja pokazuju da kvalitet sadržaja podataka nije zadovoljavajući, važno je utvrditi koje podatke/odgovore građana MONSTAT ima pravo da ispravlja, a koje nema. Skrećemo pažnju Odboru da se ovdje radi o ličnoj izjavi lica čija je tačnost, ukoliko je lice tako izjavilo teško izmjeniti, čak i u slučaju da se utvrdi razlika u odnosu na stanje koje je prikazano u registrima (npr. adresa stanovanja, status zaposlenosti, nezaposlenosti, invalidnost, bračno stanje, pol itd.).

U svakom slučaju, pitanje kvaliteta obuhvata i sadržaja popisa, mora biti otvoreno što je prije moguće, kako bi se utvrdili koraci i svi potrebni preduslovi, ukoliko se postpopisnim istraživanjem pokaže da kvalitet popisnih podataka nije dobar.

5. Predlažemo Odboru da na jednu od narednih sjednica pozove predstavnike državnih organa koji imaju nadležnosti za zaštitu podataka i vođenje registara koji će eventualno biti korišćeni za dopunjavanje nedostajućih podataka na popisu i provjeri pravna ograničenja za njihovo korišćenje

Odbor, prilikom utvrđivanja daljih koraka praćenja procesa, treba imati na umu dilemu da li važeća zakonska regulativa dozvoljava MONSTAT-u da preko JMBG ostvari uvezivanje registra stanovništva MUP-a sa drugim registrima i popisnom bazom, kako bi se, kao što je najavljeno, utvrdilo da li lica koja su popisana zaista žive u Crnoj Gori, te da li u popisnoj bazi ima nepostojećih lica.

Ovdje, takođe, skrećemo pažnju Odboru da Zakon o popisu stanovništva, domaćinstava i stanova decidno predviđa tradicionalni, a ne kombinovani metod popisa, koji podrazumijeva dobijanje popisnih podataka kombinacijom dva metoda (tradicionalnog "od vrata do vrata" i registarskog popisa).

Važno je razumjeti, da upotreba kombinovanog metoda popisa isto kao i tradicionalnog ili registarskog metoda, zahtjeva prethodno testiranje, zakonsko definisanje, kao i definisanja izvora podataka, odnosno registara koji će se koristiti u popisu. Dakle, smatramo da je važno da Odbor ima na umu da promjena metoda, odnosno primjena kombinovanog modela, nije dozvoljena u toku procesa popisa koji je Zakon uredio kao tradicionalni. Ovo je naročito sporno u momentu kad su podaci već prikupljeni.

Još jednom skrećemo pažnju na upitan kvalitet naših registara prebivališta i boravišta. Jer da je u Crnoj Gori bilo moguće primjeniti kombinovani metod popisa, postavlja se pitanje zašto se on nije zakonski definisao kao glavni metod, a time koristio i u fazi prikupljanja podataka.

6. Utvrditi broj popisnica koje ne sadrže nalijepljen serijski broj ili drugi važan element koji je neophodan za provjeru tačnosti podataka od strane građana putem softvera

Kako MONSTAT nije želio dati odgovor ni na pitanje o broju popisnica koje ne sadrže serijski broj, iako je saopšteno da je kontrola sadržaja vršena na obimu od 100% popisnica, smatramo da Odbor, kroz svoje aktivnosti, treba da zatraži i adekvatno prekontroliše utvrđivanje stvarnog broja takvih popisnica, a onda i da se uvjeri da su one izuzete iz popisnog materijala.

Treba imati u vidu da se kontrola popisnica koje ne sadrže serijski broj neće moći izvršiti preko softvera za online provjeru tačnosti unesenih podataka, o čemu građani moraju biti unaprijed informisani, kako bi se izbjeglo nepotrebno dizanje tenzija u trenutku kad ova kontrola počne funkcionisati.

Takođe, važno je da Odbor utvrdi da li u popisnom materijalu ima popisnica sa nepopunjenom linijom za etničko-kulturološke karakteristike. Imajući u vidu da u skladu sa Metodologijom ova linija mora biti popunjena, bilo odgovorom ili upisom "ne želi da se izjasni". Ukoliko je ipak ostala prazna, otvara prostor za eventualne zloupotrebe prilikom unosa podataka, zbog čega se posebnom procedurom mora utvrditi način unosa takvih popisnica (npr. "prazna linija").

7. Utvrditi broj popisnica koje ne sadrže šifru naselja, popisnog kruga, stana i lica u stanu

CDT smatra da je od izuzetne važnosti za poštovanje Sporazuma i povjerenje u proces, u popisnom materijalu prepoznati i utvrditi broj popisnica koje ne sadrže šifru naselja, popisnog kruga, broja stana

i lica u stanu.

Kontingent ovih popisnica nastao je kao posljedica povećane dinamike popisivanja posljednjih dana popisa, kada se popisivanje vršilo ne po popisnom krugu, već po pozivu građana i ova pojava može biti jedan od razloga za nesklad između dinamike i preliminarnih rezultata popisa. Zato je važno da Odbor kroz izvještaje MONSTAT-a, ali i direktnim uvidom u ovaj materijal (koji bi morao biti odvojen od ostalih popisnica) utvrdi o kom broju popisnica je zaista i riječ.

Količina ovih popisnica, kao i način razvrstavanja po brojevima popisnih krugova moraju biti utvrđeni prije sprovođenja narednih faza Sporazuma. Naime, u Sporazumu je definisano da će se uzorak za kontrolu unosa i ručno brojanje raditi na osnovu popisnih krugova i ukupnog broja popisanih lica, pa jasno da se prije njegovog utvrđivanja moraju kompletirati popisni krugovi po kojima su naknadno razvrstane popisnice koje nijesu imale šifru u toku popisivanja da ne bi došlo do nesporazuma ili razlika.

Iako je direktor MONSTAT-a na sjednici 8.2. utvrdio da je 90% ovih popisnica razvrstano po popisnim krugovima, što bi značilo da im je dodijeljena gore pomenuta šifra, važno bi bilo utvrditi da li je to zaista tako i na osnovu koje procedure MONSTAT obavlja ovaj posao.

8. Utvrditi broj popisnica koje su popunjene u popisnim komisijama, putem telefona i na drugi način koji nije u skladu sa članom 25 Zakona

Imajući u vidu da je članom 25 Zakona o popisu precizno definisan način popisivanja i mjesto popisivanja, postavlja se pitanje da li se popisnice koje su eventualno popunjene u popisnim komisijama, putem telefona i na druge načine suprotno zakonu, mogu smatrati legalnim dijelom popisnog materijala.

MONSTAT nam ni na pitanje o mogućem broju ovih slučajeva nije dao decidan odgovor pa ne možemo biti sigurni u kojem je obimu ova pojava bila zastupljena, iako su nam sa sigurnošću poznati neki primjeri.

Zato je, prije početka unosa podataka, važno analizirati i utvrditi obim ovog materijala, i naći rješenje u okviru Zakona i statističkih pravila, kako se kasnije ne bi dogodilo masovnije pokretanje postupaka pred nadležnim organima i dovela u pitanje zakonitost ukupnog procesa.

Takođe, treba imati u vidu da je ova pojava (popisivanje u nedozvoljenom mjestu popisivanja) jednako ozbiljno kršenje Zakona kao i korišćenje nedozvoljenog sredstva popisivanja (olovke "briši-piši") i sa istom pažnjom je potrebno analizirati.

9. Unaprijed objaviti datume objavljivanja konačnih podataka po temama do kraja 2024. godine

CDT sugeriše Odboru da je u ovoj fazi procesa potrebno dodatno voditi računa o njegovoj transparentnosti i predvidivosti popisnog procesa. Zato predlažemo da se u redovnom kalendaru statističkih istraživanja koji se nalazi na početnoj stranici sajta MONSTAT-a, najavi i datum objavljivanja konačnih podataka popisa, za svaku od tema koja se planira objaviti do kraja 2024. godine.

Definisanje i objavljivanje datuma publikovanja podatka redovna je statistička praksa, kako bi se korisnici podataka na vrijeme upoznali sa datumom kada podatke mogu očekivati, ili im se na vrijeme najavio novi datum objavljivanja i razlozi izmjene.

Pored ovoga, smatramo da je jako važno da javnost zna kad će ovi podaci biti objavljeni kako bi se preveniralo širenje dezinformacija kroz objavljivanje nepostojećih rezultata ili prikazivanje rezultata kontrole četiri pitanja kao zvaničnih.

10. Potrebno je, prije početka realizacije narednih faza Sporazuma, da Odbor bude uvjeren da ne postoje nikakve smetnje formalnopravne prirode, da se mehanizmi kontrole zaista i sprovedu

Odbor bi, blagovremeno, trebao otvoriti raspravu o tome da li potencijalno postoje pravna ograničenja da bi se kontrola četiri pitanja ostvarila onako kako je definisana Sporazumom.

Naglašavanje predstavnika MONSTAT-a da nijesu potpisali Sporazum, i svojevrсно odricanje od njega, može značiti da se u jednom trenutku otvori pitanje da li se uopšte, shodno legislativi, može uraditi kontrola četiri pitanja. Ovo zbog toga što će se ovom vrstom kontrole doći do projekcije rezultata popisa na nekom uzorku, a to može biti u suprotnosti sa Zakonom i statističkim standardima.

Zato je ovdje proaktivna uloga Odbora krucijalna jer bi se blagovremeno prepoznala i inicirala moguća potreba za izmjenama Zakona i pripadajućih podzakonskih akata, a koja bi bila osnova za nesmetanu realizaciju Sporazuma.

